

Uroš LOBNIK

Strnjeni razvoj – ranljivost urbanega?

Stroke prostorskega planiranja morajo vzpostaviti in izoblikovati interdisciplinarno uravnotežene modele vrednotenja in načrtovanja prostorskega razvoja s skupnimi usmeritvami in cilji. V nasprotnem primeru se bo urbani razvoj v Sloveniji še kar naprej in tudi vse bolj vrednotil z defenzivnega in podrejenega stališča. Dobro bi bilo čimprej raziskati, koliko in kako vplivajo sektorsko nepovezane obravnave prostora na koncept strnjene razvoja naselij in na sposobnost varovanja naravne in kulturne krajine. Urbanisti bi morali razmišljati v dveh smereh: kaj storiti, če interdisciplinarno uravnoteženega modela dlje ali pa sploh ne bo oziroma kako in v kakšnem merilu čim bolj učinkovito delovati? Rešitev se najbrž skriva v odgovoru, zakaj urbanistu ne pripada več pravica do kompleksnega urejanja grajenega prostora. Najbrž zato, ker je predvsem njegovo operativno orodje v novih družbenih razmerah skoraj povsem neustrezno.

Spatial planning professions should establish and formalise inter-disciplinary balanced models for evaluation and planning spatial development with common directions and goals. In the opposite case, urban development in Slovenia will still be evaluated from a defensive position and remain subordinate. It would be beneficial to research, how and to what extent do sectorian and disconnected dealings with space affect the concept of compact city and the possibility for protecting natural and cultural landscapes. Urbanists should focus on two aspects: how to act if the interdisciplinary sustainable model will not be developed soon, or not at all, and to what extent to improve efficiency? The solution probably lies in the answer, why urban planners don't have the right to manage complex built-up space. Probably because their operative tools are almost completely useless in the new social condition.

Ranljivost urbanega prostora
Uravnotežen prostorski razvoj
Urban razvoj

Balanced spatial development
Compact development
Urban development
Vulnerability of urban space

Dokler ne bodo stroke vzpostavile in izoblikovale interdisciplinarno uravnoteženega modela vrednotenja in načrtovanja prostorskega razvoja s skupnimi usmeritvami in cilji, se bo urbani razvoj v Sloveniji očitno še kar in najbrž tudi vse bolj vrednotil z defenzivnega in podrejenega stališča (normativi urbanističnega načrtovanja so zastareli in neopredeljeni, sektorsko nekoherentni, vloga in pomen razvoja urbanega prostora, s tem posredno tudi kakovostnega urbanega ambienta, sta podrejena glede na nekatere druge stroke, ki se ukvarjajo s posegi v prostor). Načrtno in dobro bi bilo čim prej raziskati, koliko in kako vplivajo sektorsko nepovezane obravnave prostora na koncept strnjene razvoja naselij in na sposobnost varovanja naravne in kulturne krajine. Urbanisti bi najbrž morali razmišljati v dveh smereh: kaj storiti, če interdisciplinarno uravnoteženega modela dlje ali pa sploh ne bo, oziroma kako in v kakšnem merilu čim bolj učinkovito delovati? Rešitev se najbrž skriva v odgovoru, zakaj urbanistu ne pripada več pravica do kompleksnega urejanja grajenega prostora. Najbrž zato, ker je predvsem njegov operativni instrumentarij v novih družbenih razmerah skoraj povsem neustrezen!

1. Vloga in pomen kompleksnega urbanega razvoja

Ranljivost naravnega in urbanega okolja je vse bolj odvisna od večinskega, populističnega, apriornega vrednotenja urbanizma in sodobne arhitekture, urbanistična stroka pa se onemela (ne)varno skriva za luno. Kljub številnim pojavnim oblikam urbanizma se zdi,

kot da niso na razpolago za vzpostavljanje kakovostnih urbanih ambientov in naselij. Kaj se bo zgodilo z naselji in kakšen bo delež kakovostnih površin z uveljavitvijo in pravno potrditvijo usmerjanja urbanega razvoja navznoter? Se lahko vzpostavlja proces preurejanja slovenskih naselij na načrtovalski ravni brez ustreznih urbanističnih normativov in instrumentov? Se bo z novimi globalnimi usmeritvami razvoja slovenskih naselij delež kakovostnih urbanih površin res

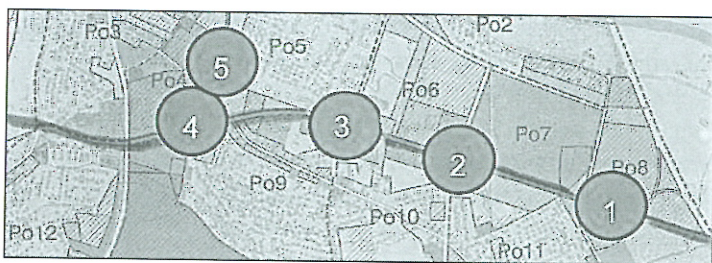
lahko povečal? Ali pa bo suburbanizacija vdrla na urbane površine, zaradi česar bomo kmalu govorili o ranljivosti urbanega? Izmiikanje javni odgovornosti in nimba efekt vodita v »hard core« suburbanizacijo: hitro in trajno izgubljanje tako kakovostnih naravnih kot historigrajenih ambientov. Izrazito neozaveščena skrb za urbani prostor in vse bolj ozaveščena skrb za naravni prostor (v kontekstu skrbi za zdravje in zdravo okolje, manj za zdrav duh) – paradoks, na katerega je opozorila že J. Jacobs pred štiridesetimi leti sta odrinila vlogo in pomen urbanega razvoja v Sloveniji na rob državljanske

zavesti, kar skoraj onemogoča izvajanje kompleksnega prostorskega načrtovanja in strnjene razvoja naselij!

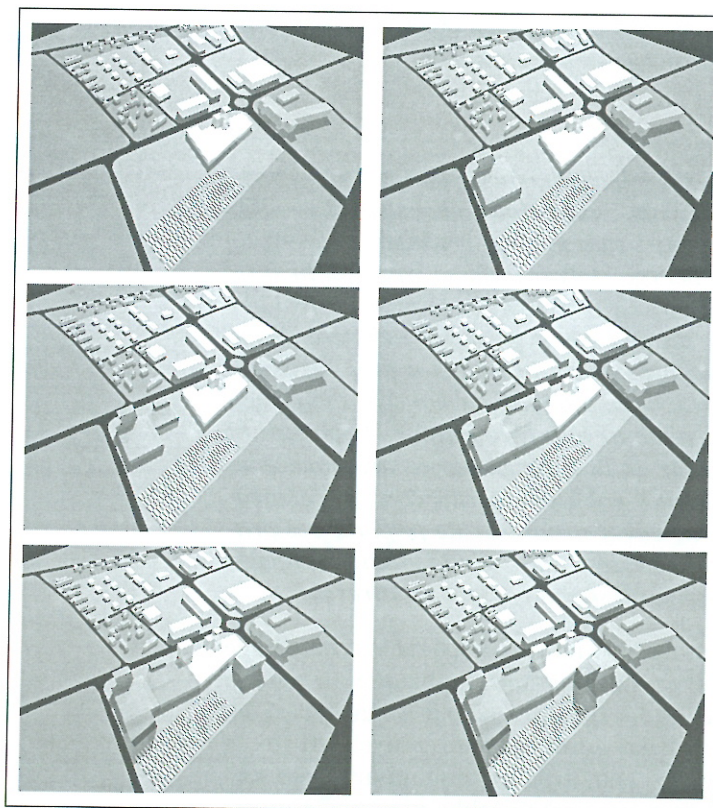
Urbanizacija je že zdavnaj zapustila tradicionalen, »srednjeveški« grajeni rob naselij in je že dobro stoletje povsod! Množičnost oblik urbanega razvoja in njihova prostorska razširjenost zahteva posodobitev stališč in normativov kompleksnega prostorskega načrtovanja.

V devetdesetih letih prejšnjega stoletja je Evropa na novo opredelila vlogo urbanista kot prostorskega strokovnjaka, ki z ažurnim kreiranjem razvojnih pogledov na potrebe sodobnega načrtovanja naselij razvija »koncept uravnoteženega prostorskega razvoja naselij« in tako podpira kompleksno preurejanje obstoječih naselij. Cilji preurejanja prostora naselij pa niso le varovanje naravne in grajene dediščine, temveč v prvi vrsti skrb za kontinuirano izvajanje kompleksnega prostorskega razvoja naselij. Ker vsi prostorski posegi vplivajo na razvoj naselja, ne glede na čas trajanja (kratkorочно ali dolgoročno) in ne glede na funkcijo in lego, za kompleksni urbani razvoj naselja niso razvojno pomembna le historigrajska središča ali prestrukturirana degradirana območja, temveč prav vse njegove površine! Kakovost preurejanja naselij je predvsem odvisna od zmožnosti, usmerjanja in pogumnosti izvajanja kompleksnega prostorskega razvoja, ki je precej odvisen od ciljnega zviševanja deleža in povezovanja kakovostnih urbanih ambientov.

Sprožanje in usmerjanje razvojnih procesov preurejanja naselij teži k zviševanju bivalne kakovosti naselij in okoljske heterogenosti, kar podpirajo naslednje aktivnosti: varovanje in prenova naravne in stavbne dediščine, razvoj urbane infrastrukture, zviševanje deleža kakovostnih ambientov in deleža kakovostnih stanovanj, dvig javnega interesa in aktivne participacije javnosti, evidentiranje razvojnih potreb mesta (javni prostori, stanovanja, poslovni prostori, ...), kreiranje razvojnega programa mesta, evidentiranje kakovostnih in degradiranih mestnih območij, izdelava kataloga lokacij (gradbenih parcel), priprava razpisov za prestrukturiranje degradiranih območij, izdelava predlogov za prenavo posameznih območij (če želimo ohraniti največ, kar je mogoče, moramo najti nove ekonomične načine rabe obstoječih stavb), zviševanje deleža tipologije, mesto naj prispeva za obnovo...

Slika 1: Predlog zasnove razvojnih območij ob novi mestni vpadnici (Posebne strokovne podlage za vzhodno vpadnico na območju Pobrežja, 1999, U. Lobnik, A. Podlipnik)

Slika 2: Študija zasnove razvojnega območja ob novi vpadnici (Posebne strokovne podlage za del S 31, – 1999, U. Lobnik, D. Čelig, A. Podlipnik) – višanje gostote pozidave in variabilnosti programov – iz nakupovalnega centra do središča mestne četrti

2. Zakaj do uravnoveženega prostorskega razvoja?

Pomen in vloga načrtovanja prostorskega razvoja slovenskih naselij se že predolgo opirata samo na prioriteto ohranjanja in vzpostavljanja »klasične« kulture oblikovanja grajenega prostora, kar omogoča zanikanje potreb po intenzivnem in pogumnem razreševanju kompleksnega prostorskega razvoja! Ko je evropska prostorska stroka v začetku devetdesetih let prejšnjega stoletja raziskovala vzroke za nastanek globalne krize načrtovanja mest, je spoznala, da so jo v marsičem izzvale in prinesle urbanistične metode, izpeljane iz doktrine modernističnega mesta – slovenski urbanizem se za zdaj še zmeraj normativno opira na doktrine modernističnega mesta.

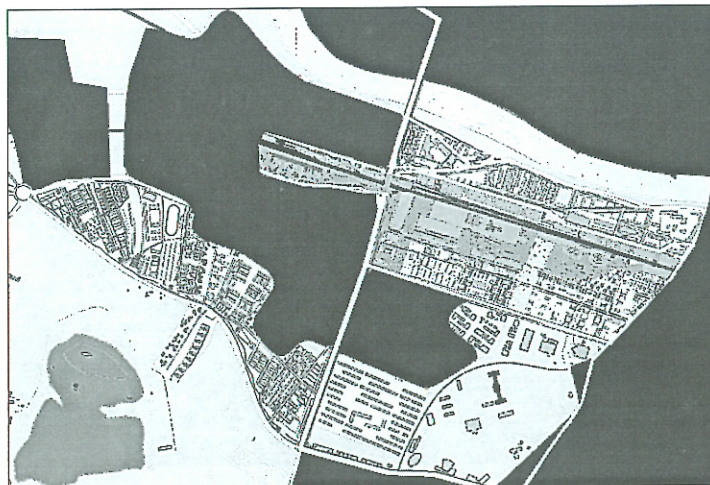
Od srede devetdesetih let prejšnjega stoletja osredinja evropski urbanizem proces preurejanja naselja, pomemben segment tega procesa sta razmeščanje in načrtovanje kakovostnih urbanih površin. Preurejanje slovenskih naselij je in bo v nacionalnih usmeritvah podvrženo procesom preurejanja obstoječega, vendar doslej še ni dovolj podrobno opredeljeno in niti preverjeno, kako bo potekal proces ponotranjenega urbanega razvoja naselij na lokalni ravni. Brez preprostih, jasnih urbanističnih usmeritev in meril vodenja prostorske politike urbanega razvoja se lahko pod pritiskom razvojno-ekonomskih interesov uveljavljajo prostorske zasnove in oblike urbanističnega načrtovanja, ki so velikokrat celo v nasprotju s sodobnimi evropskimi smernicami.

Za varovanje naravne krajine se bo ponotranjeni, strnjeni razvoj naselij usmerjal predvsem ob pomoči prostorsko-razvojno defenzivno naravnane politike urbanega razvoja, kar naj bi za države zadostovalo, da sproži kompleksne procese strnjenega razvoja naselij. Bojim se, da bodo v naseljih, ki ne bodo imela ustrezno novelirane planske dokumentacije, ostre zamejitve ekspanzivnih posegov v prostor, ki so velikokrat izvedeni zaradi ekonomsko ugodnejšega vložka, precej onemogočale številne manjše lokalne uprave in investitorje, vlaganje v urejanje naselij ali pa bodo številni projekti prej zniževali kakovost urbanih površin znotraj naselij kot pa jo zagotavljali! Dejstvo je, da na usodo in kakovost projektov zelo vpliva tudi

izrazito slaba povezava interdisciplinarnih strok, ki jo ustvarja in precej onemogoča politična, ekonomska in strokovno-sektorska razločenost obravnavanja vloge ter pomena bivalnega prostora. Tudi na zakonodajni bazi je delovanje prostorskih strok v Sloveniji neharmonično, kar onemogoča vzpostavljanje procesa kompleksnega preurejanja naselij navkljub vse večji specializaciji prostorskih strok. Med smernicami, ki jih prostorska stroka povzema, in dejanskimi razmerami tako v prostoru kot znotraj stroke bo treba pragmatično razrešiti vprašanje ustreznih meril in normativov, če želimo vzpostaviti ugodno razmerje kakovostnih urbanih površin v naseljih.

3. Kako v Sloveniji do uravnoveženega prostorskega razvoja naselij

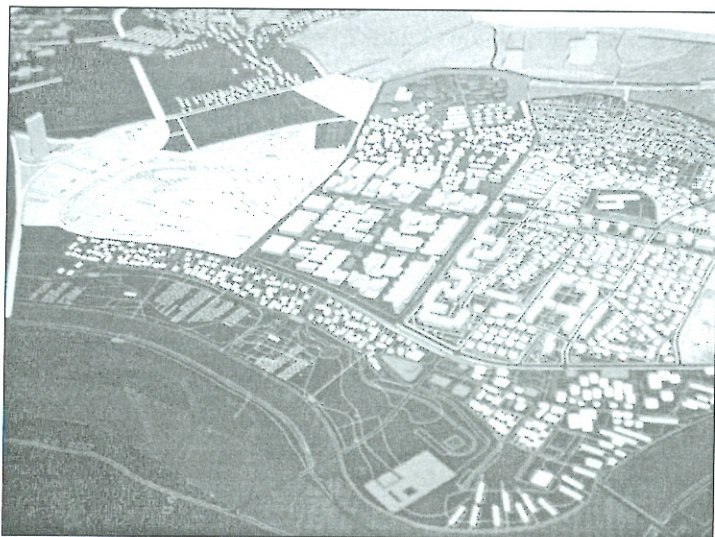
Urbanistični stroki dobro desetletje od osamosvojitve še ni uspelo sintezno analizirati razlogov za upadanje ugleda in moči urbanistične stroke (vse manj pomembna strokovna vloga urbanista, velik manko kakovostnih urbanih površin v vseh slovenskih naseljih), ovrednotiti zamenjavo generacij in strokovnih očišč (»soseskarski urbanizem«), nato pa iz ocene razmer in možnosti

Slika 3: Urbanistično arhitekturna delavnica Rob mesta, Maribor – Studenci 1997: delavnica se je ukvarjala z raziskovanjem razvojnih potencialov mestnega roba s poudarkom na vnos stanovanjskih dejavnosti, prestrukturiranja proizvodnih kompleksov in vojašnice. Skupine so definirale manjša razvojna območja z raznovrstno stanovanjsko tipologijo – prikaz rešitev šestih skupin D. Jeraj, 1998

za delovanje urbanistične stroke posodobiti cilje, kar je pogoj za razvijanje uravnoveženega prostorskega razvoja naselij. Potrebujemo sodoben razvojno-intervencijski urbanizem, ki bo usklajeval in povezoval procese preurejanja naselij. Dokler ne bomo izoblikovali splošnih nacionalnih smernic, normativov in instrumentov za sodobne urbane posege v prostor, se bo urbanizem še naprej paradoksalno vrednotil predvsem z neurbanističnih stališč – kar zelo škodljivo vpliva na nadaljnji urbani razvoj naselij in zmožnost vzpostavljanja kulturne krajine!

Ob novih pojavnih oblikah urbanizacije se je namreč pogled na razvoj naselij v številnih strokah, ki se ukvarjajo z načrtovanjem in urejanjem prostora, specializiral, vendar je v osnovi ostal nepovezan z globalnimi, posodobljenimi izhodišči urbanistov. Skoraj vsi novelirani prostorski plani slovenskih naselij iz devetdesetih so zato prej rezultat »bojnega stanja« med planersko in urbanistično stroko ter ostalimi strokami kot pa prostorsko interdisciplinarno usmerjen razvojni dokument. So slaba »sanacija« zastarelih prostorskih planov, katere cilj je bil samo odpravljanje vidnih in nevidnih »napak«, zato razvojno opredeljujejo le oblikovno zasnovane graje ne ter naravne meje naselja, ne pa tudi drugih parametrov sodobnega urbanega razvoja,

Slika 4: Urbanistično arhitekturna delavnica Maribor – vzhod, Maribor – Pobrežje 1999: delavnica se je ukvarjala z raziskovanjem razvojnih potencialov vzhodnega mestnega območja z vnosom nove mestne vpadnice. Skupine so definirale manjša razvojna območja – sestavljena maketa vseh osmih sodelujočih skupin (mentorji: P. Gabrijelčič, J. Koželj, A. S. Osttan, V. Ravnikar in M. Zorec, M. Dešman, U. Lobnik, B. Reichenberg).

kar je premalo za načrtno usmerjanje urbanih procesov uravnoveženega prostorskega razvoja naselij.

4. Uveljavljanje kompleksnega, uravnoveženega razvoja urbanega prostora s kakovostno urbano površino

Eden od pglavitnih ciljev sodobnega preurejanja naselij je predvsem trajno zviševanje kakovosti bivanja z vzpostavljanjem urbanih prednosti na vseh površinah, ki to omogočajo. Slovenskim strokovnjakom, ki se ukvarjajo z načrtovanjem in preverjanjem načrtovanih posegov v prostor, doslej še ni uspelo izoblikovati in verificirati nacionalnega modela interdisciplinarno uravnoveženega usmerjanja prostorskega razvoja naselij ob pomoči zviševanja deleža in načini razmeščanja kakovostnih urbanih površin, predvsem tistih, ki so funkcijsko heterogene, lahko pa tudi oblikovno sklenjene.

Delež novonastalih kakovostnih urbanih območij je tako nizek, da skoraj ni opazen, zato je posledično tudi njihov vpliv na strukturiranje kakovosti naselja premajhen. Primerno bi se bilo vprašati, kakšen odnos imeti do njih. Kako v času povečevanja zasebne lastnine uveljaviti vlogo in pomen oblikovanja kakovostne urbane površine glede na javne dobrine? Kakšna je danes sploh lahko kakovostna urbana površina? Kako pri nas sploh pričeti usmerjati urbani razvoj ob pomoči kakovostne urbane površine in kakšna bi lahko bila njihova vloga in pomen za usmerjanje razvoja celotnega naselja ali večjega, disperznega mesta?

Glede na zdajšnjo prostorsko zakonodajo, nepregledno fragmentiranost in nepovezanost strok, ki se kakorkoli ukvarjajo s posegi v prostor, ovira proces razvoja urbano kakovostnih območij predvsem neizoblikovanost preprostih urbanističnih instrumentov in metod za usmerjanje drobnih posegov v prostor na lokalni ravni. Zato bi bilo treba odgovoriti na vprašanje, ali je sploh mogoče pričeti usmerjati kompleksen, uravnovežen urbani razvoj z načrtnim zviševanjem dele-

ža, primerne razmeščanja in urbanotvornega povezovanja kakovostnih urbanih površin brez pravne uveljavitve potrebnih urbanističnih instrumentov, ki takšne cilje podpirajo.

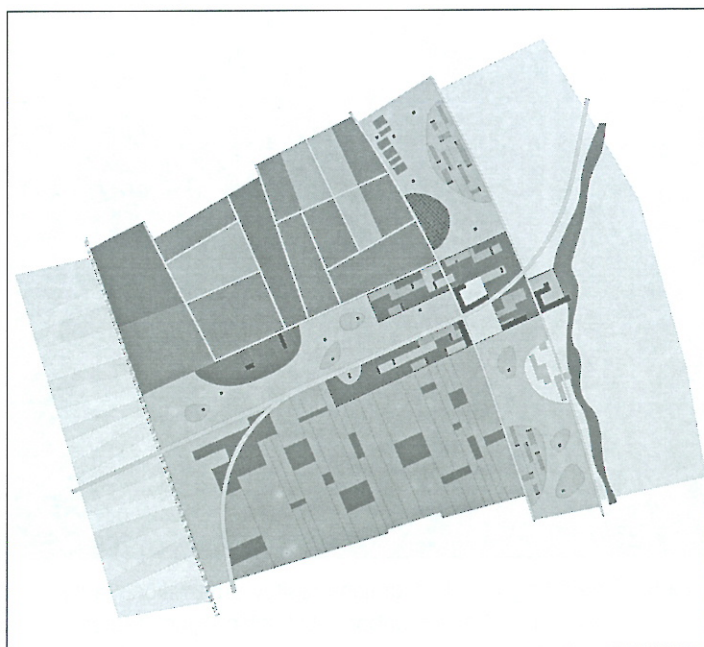
Glede na to je najlažje presoditi, ali sta se v zadnjem desetletju kljub sodobnim dognanjem stroke o pomenu in vlogi načrtovanja roba naselja že spremenila odnos in kakovost oblikovanega roba naselja – tako v meri grajenega prostora kot oblikovane narave. Rob je lahko trajen ali začasen stik grajene krajine z naravno krajino na območju, za katerega je zelo pomembno določiti predvsem njegov razvojni potencial. V slovenski prostorski stroki je rob naselja sicer pridobil vlogo in pomen, vendar še zmeraj ni urbanistična prvina, ki bi ji morali načrtovalci nameniti ustrezno pozornost predvsem v srednjevelikih in velikih naseljih, ker pogojuje oblikovanje roba naselja kompleksno razmišljanje o številnih dejavnikih, ki posredno ali neposredno vplivajo na urbani razvoj. Rob naselja ni pretežno trajna, kompaktna oblika, ki bi jo lahko razvijali samo z varovalnimi ukrepi. Trajno oblikovani, varovani so pravzaprav samo redki odseki, ki so vzpostavljeni in ohranjeni predvsem zaradi historične kulturno-zgodovinske pričevalnosti naselja ali pa mejijo na izjemno pomembno naravno varovano površino. Za preostale predele roba naselja ostajamo brez meril razvojnega vrednotenja urbanih potencialov. Zato moramo žal opaziti, da se delež kakovostno izoblikovanih grajenih robov slovenskih naselij krči in ne širi, kar dokazuje, da se urbani razvoj naselij za zdaj razvojno neustrezno usmerja oziroma da razvojni instrument ni dovolj kompleksen.

V kontekstu oblikovanja roba naselja številni slovenski teoretiki urbanega razvoja prav tako kot krajinski arhitekti in drugi strokovnjaki zagovarjajo ustvarjanje zelenega obroča naselja. Ta je danes verjetno daleč najbolj monumentalna oblika urbanističnega načrtovanja, vendar menim, da so slovenska naselja zanje nedozorela, ker načrtovalci nimajo ustrezne planske diferenciacije namenske rabe, rabe kmetijskih kultur (komasacija), so brez primerne pravne vrednotenja (odnos zasebna lastnina – javno dobro), domene strokovnjakov (kmetijcev, krajinskih arhitektov, urbanistov, ...) niso razjasnjene ... Je zato realno pričakovati, da bodo zeleni obroči naselij ostali v planskih dokumentih!?

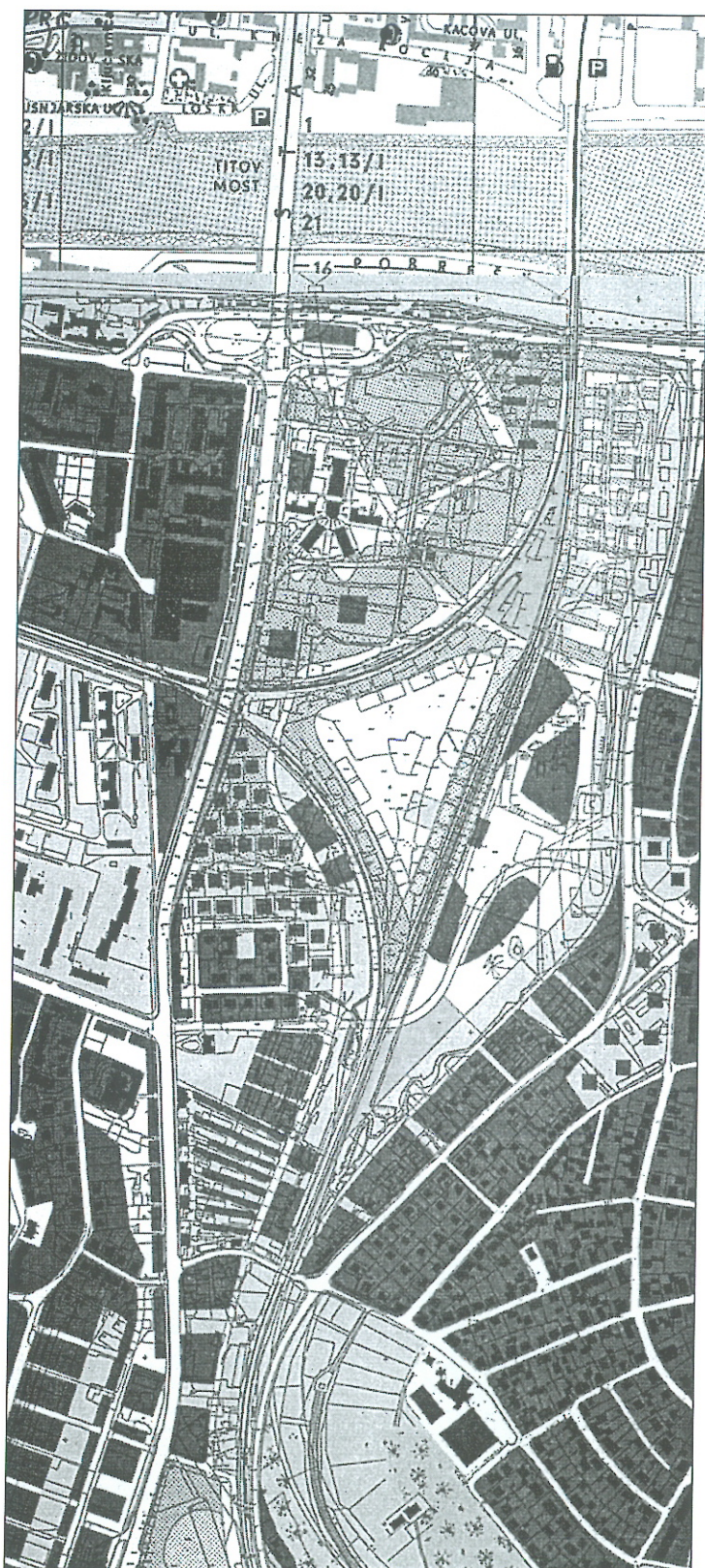
5. Nuja za posodobitev urbanističnih usmeritev in normativov

Že prepiranje za pravico do oblikovanja zelenega obroča dokazuje, da nad slovenskim urbanizmom še naprej bdi fama, da je urbanistom v najboljšem primeru dovoljeno razsojati le o »lepoti« grajenih površin mesta in da se pojavlja neizogibna nuja za posodobitev urbanističnih usmeritev in normativov. Toda uveljavljanje zahtev za vzpostavitev kompleksnih procesov preurejanja naselij bo težavno delo, saj zahteva ponotranjeni razvoj naselij kompleksen proces, to pa pomeni, da si stroka nastavlja nevarno zanko, če se ne bo aktivno zavzela za odpravo pravno ali investicijsko zahtevnih in dolgotrajnih procesov legalizacije urbanega razvoja! Pri tem bo treba razrešiti naslednja vprašanja slovenskega urbanističnega načrtovanja:

- Uveljavljanje načrtnega usmerjanja razvoja obmestja: strnjeni razvoj naselij pogojuje načrtovanje razvoja urbane strukture navzven in navznoter, zato bi bilo treba s prvimi večjimi spremembami prostorske zakonodaje ovrednotiti pomen načrtovanja obmestja. Pred dobrim desetletjem je stroka začela ločevati mestni in

Slika 5: Planerska delavnica Graz-Maribor: prostori prihodnosti (2000), predlog skupine ACTAR, Barcelona za zasnove dela južnega grajenega roba Maribora s stanovanjskimi enklavami.

Slika 6: Terrain Vogue – 1. nagrajena rešitev urbanističnega natečaja za center Drava, maribor, 1997, njiric+njiric, Zagreb: predlog prestrukturiranja območja med mestno vpadnico in železniško progo s ciljem povezovanja vseh mestnih četrti desnega brega – vmesni zeleni prostor povezuje programsko in tipološko raznolike urbane enklave

obmestni prostor. Prej so vsa manjša naselja v bližini večjih mest prostorsko plan-sko obravnavali kot njihov »stanovanjski« segment brez svojih centralnih in drugih funkcij, prostor med njimi in mestom pa so zapolnjevale kmetijske, gozdne, vodne ali druge površine. Ne samo zaradi stroke, temveč tudi zaradi novih administrativnih mej naselij je del stroke že sredi devetdesetih let prejšnjega stoletja opozarjal na potrebo po načrtovanju prostora, ki so ga mesta »izgubila«. Debata na temo kdo ima »pravico« načrtovati obmestni prostor pa se sploh še ni začela, zato bi bilo treba čim prej aktualizirati vsebino tega vprašanja in odgovoriti nanj. Šele s hkratnim usmerjanjem razvoja obmestja in njegovih naselij lahko vzpostavimo ustrezne razmere za spodbujanje in razvoj procesov preurejanja naselij. Trajnostni razvoj mesta je namreč dialektičen proces, mesto se gradi sočasno navzven in navznoter, v sožitju.

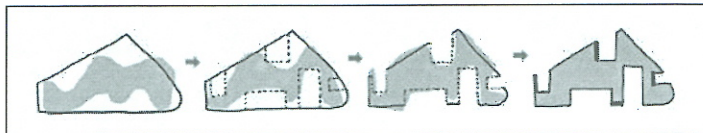
- **Uveljavljanje konceptualnih usmeritev prostorskega razvoja naselja:** če natančno pregledamo obsežne analize slovenske urbanistične stroke, izdelane od srede do konca devetdesetih let prejšnjega stoletja (spremembe in dopolnitve prostorskih planov, urbanistične zasnove, urbanistične delavnice, urbanistični natečaji), lahko ugotovimo, da so bile skoraj v vseh že nastavljene smernice za preurejanje naselja, a v izvajalskih dokumentih niso dobile veljave. Razlog se skriva v takrat veljavni zakonodaji, ki je predpisovala izdelavo prepodrobne urbanistične dokumentacije, kar je zbrisalo jasno sliko dolgoročnih razvojnih interesov (pri prostorskih planih in urbanističnih zasnovah), ali pa zaradi manj pomembnega statusa dokumenta razvojne usmeritve niso vključene v prostorske plane. Prepolne, prenatane in sektorsko razdeljene vsebine planskih kart so povsem zbrisale konceptualne usmeritve prostorskega razvoja naselja. Z uveljavljanjem procesa preurejanja mesta bo treba ločiti usmeritve in cilje od normativnih določil tako, da bo možno na konceptualni ravni uveljaviti in zaščititi dolgoročne razvojne interese in konceptualne usmeritve prostorskega razvoja naselja.
- **Korenček in palica:** če pravno regulativni sistem ne bo dovolj fleksibilen, lahko preurejanje naselja negira kompleksnost

procesa prostorskega razvoja. Treba bi bilo potrebno preprečiti oziroma razširiti enopomenske zakonodajne regulativne ukrepe. Izvajanje politike prostorskega razvoja z enosmernim preprečevanjem suburbanizacije in kontinuitete ekspanzivne rasti naselij zahteva kompleksno razreševanje, ki bo določilo pravne in ekonomske ukrepe strategije celovitega preurejanja urbanih struktur. Zato moramo čim prej določiti smernice in mehanizme, ki bodo opredeljevali procese, metode in ukrepe preurejanja slovenskih naselij tako na globalni kot lokalni ravni, tako navzven kot navznoter. Preurejanje mesta naj omogoči vzpostavljanje procesov urbanega razvoja navzven in navznoter ne glede na velikost naselja.

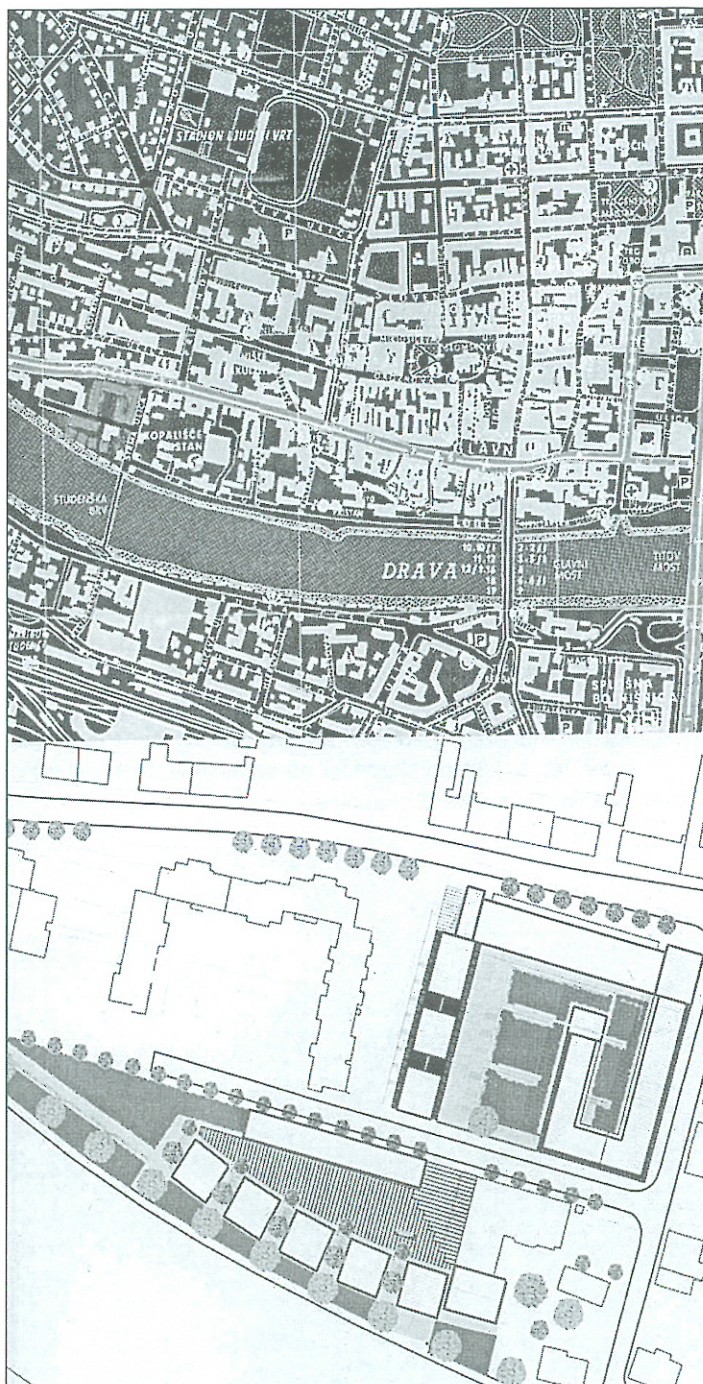
- Vrednotenja novodobnih urbanih vsebin, ki jih generira družbeni razvoj sam po sebi: do novotarij na področju urejanja prostora in novih vsebin s(m)o slovenski urbanisti tradicionalno zadržani ali pa preveč navdušeni. V obeh pogledih se stroka preveč enopomensko odziva na nove pojave sodobnega mesta, med katere spadajo npr. tudi procesi prestrukturiranja nekdanjih proizvodnih območij v nakupovalna središča (ljubljski BTC je nenehno deležen izrazito negativnih kritik, češ da pomeni v merilu mesta povsem neustrezno tvorbo – čeprav je neustrezno zasnovan predvsem v svojem merilu, kar pomeni, da se stroka o generični urbani površini pogovarja na načelni, skoraj »samo-promocijski« strokovni ravni). Novosti bi morali uvajati ne samo zaradi »samo-promocije«, ampak tudi oz. predvsem zaradi zviševanja kompleksnosti naselij, ki so preslabo funkcijsko, programsko in oblikovno strukturirana.

6. Ranljivost urbanega prostora

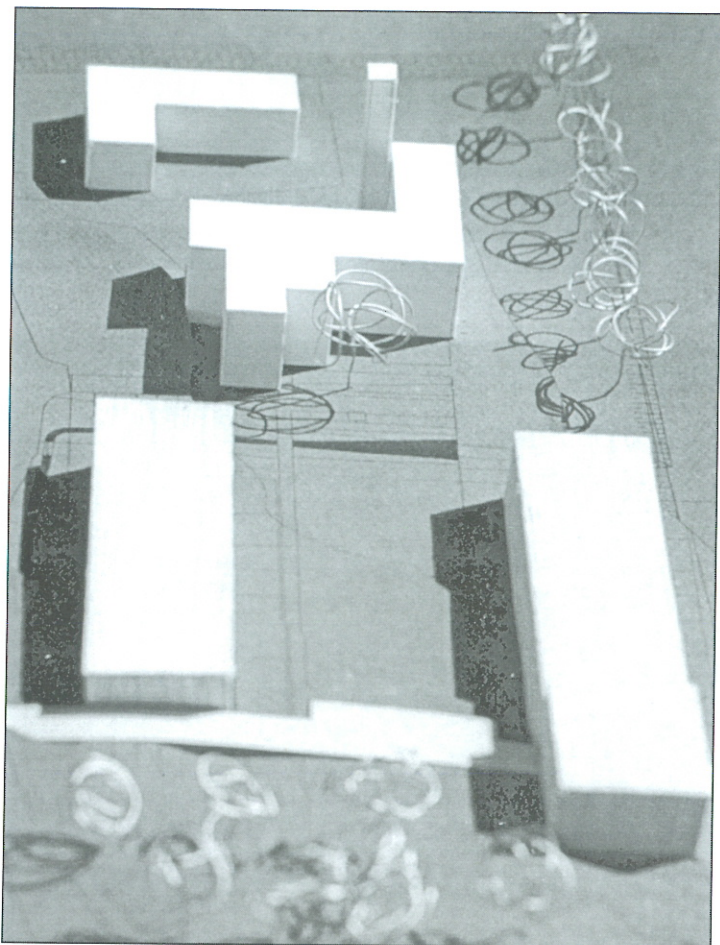
Dokler bo urbanistično načrtovanje brez ustreznih instrumentov za izvajanje kompleksnega prostorskega razvoja, bo kakovosten urbani ambient nastajal naključno, na bolj ali manj naključno izbranih območjih, ranljivost grajenega in naravnega prostora pa bo izredno velika. Vpliv študije ranljivosti prostora bo glede na nacionalno strategijo strnjene razvoja naselij majhen.

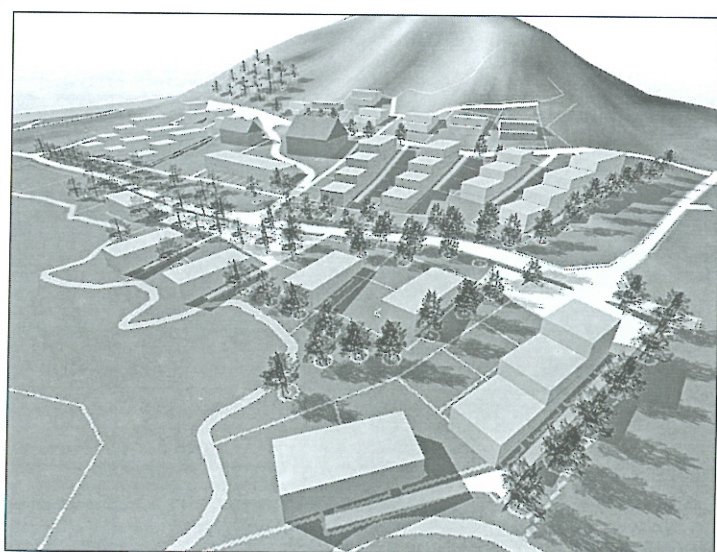
Slika 7: Konceptualna skica zasnove jugovzhodnega vogala Centra Drava, trgovski center Baumax-x, njiric+njiric, urbanizem integriran v arhitekturo – cilj zasnove je kvalitetna urbana površina, ki postane generator novega urbanega razvoja desnega brega

Slika 8: Dravske terase, B. Podrecca, J. Ačanski, T. Veber: stanovanjska enklava na območju prestrukturiranja v neposredni bližini historične središče Maribora, realizacija 1999–2003

Slika 9: Stanovanjski kompleks za Radvanjskim gradom: 1. nagrada, vabljeni natečaj 1999, U. Lobnik, A. Podlipnik; regeneracija degradirane urbane površine, ki pa jo lokalna javnost že nekaj let preprečuje z zahtevo po dvokapni strehi namesto zelenih teras, lokalno skupnost na spletnih straneh ustanovi društvo za zaščito dvokapnice

Slika 10: Stanovanjsko naselje Vinarje pri Mariboru – U. Lobnik, A. Podlipnik, 1998; idejna zasnova manjšega stanovanjskega naselja z lokalnim središčem v primestnem pasu

Proces kompleksnega, uravnoveženega razvoja urbanega prostora bi lahko pričeli uveljavljati z načrtnim razvijanjem kakovostnih urbanih ambientov. Zakaj? Z na novo pridobljenimi in ustvarjenimi kakovostnimi urbani površinami (prenova, sanacija, prestrukturiranje, dopolnjevanje, preurejanje), njihovim deležem, razporejanjem in načinom medsebojnega povezovanja bi lahko sodobno usmerjali urbani razvoj naselij tako v lokalnem merilu kot na globalni ravni. Kompleksna urbana površina navadno vključuje tudi naravni prostor, ker ta omogoča uspešno vzpostavljanje simbolno-funkcijskega odnosa na vseh ravneh, tudi v kontekstu funkcijskega povezovanja ali oblikovnega opredeljevanja prostorskih odnosov med naselji. Zato je za kakovosten bivalni prostor (urbani ambient) pomembno predvsem ustrezno in uravnoveženo vrednotenje tako urbanih kot naravnih prvin prostora, kar neizogibno terja strokovno povezovanje urbanega in naravnega prostora! V kompleksno načrtovanem naselju se dopolnjujeta (v harmonično umirjenem ali kontrastnem odnosu), zato je kakovost novodobnega urbanega načrtovanja na globalni stopnji odvisna od vzpostavljanja kakovostnih urbanih območij v ravnovesju s sedanjim urbanim in naravnim prostorom.

Kakovostni, manjši urbani segmenti se lahko v naseljih zasnuejo kot parcialna, prostorsko ločena območja, avtonomne prostorske enote, ki se največkrat in najlažje vzpostavljajo kjerkoli, brez potrebe in obveze po povezovanju, vendar pa pomenijo za urbanista »mersko enoto«, s katero ciljno sestavlja omrežje kvalitetnih ambientov v prostorsko-simbolno prepoznavno urbano strukturo. Načinov povezovanja fragmentov kvalitetnih urbanih ambientov je veliko in bi jih bilo z vzpostavljanjem novih kvalitetnih površin smiselno ciljno razvijati.

Grandioznega, monumentalnega, politično-avtorskega urbanizma ni več. Urbanist se sila težko uveljavlja kot vezni člen oz. povezovallec vseh prostorskih strok, ker nima »modularne mere«, za katero bi bila primerna v kontekstu kompleksnega prostorskega razvoja »enota« kakovostne urbane površine! Vsaka, še tako majhna na novo vzpostavljena celovito zasnovana urbana površina ima namreč neposreden vpliv na kakovost preurejanja naselij in ponuja dobre možnosti za varovanje in vzpostavljanje kulturne krajine.

Dejstvo je, da bo glede na naštetu zelo težko dolgoročno uveljavljati potrebo po kompleksnem načrtnem razvoju kakovostnih urbanih površin oziroma po kompleksnem, strnjemem načrtovanju naselij. Očitno je, da za načrtno razmeščanje ter oblikovanje kakovostnih urbanih ambientov potrebujemo urbanistične smernice in instrumente. Država sicer poskuša izoblikovati ustrezne usmeritve urbanega razvoja slovenskih naselij, da bi uveljavila uravnotežen trajnostni prostorski razvoj, ki temelji na preprečevanju suburbanizacije in zviševanju kvalitete bivanja v naseljih (za katera so analitične faze pokazale visok delež nepozidanih stavbnih zemljišč), vendar se po desetletju priprav nacionalnih usmeritev razvoja slovenskih naselij postavlja vprašanje, ali bodo načela in usmeritve z globalnega merila dovolj operativni, da bi se lahko ustrezno prenesli na lokalno raven. Dejstvo je, da opredeljevanje vloge in pomena prostorskega razvoja naselij v nacionalni prostorski strategiji ni več prepuščeno samo prostorskim geografom in planerjem, temveč tudi strokovnjakom, ki se podrobneje ukvarjajo z urbanim razvojem. Slednji so opozorili na dvoje: na pojav generičnega mesta (razpršenega razvoja naselij z »nezadostno celovitim usmerjanjem njihovega razvoja«) in, kar je še bolj pomembno, na potrebo po izoblikovanju čim bolj enostavnega operativnega modela urbanističnih normativov in instrumentov (z redkimi izjemami), ki bi podpirali kompleksni prostorski razvoj slovenskih naselij.

Da se ne bi urbanizem zagovarjal samo na načelni ravni oziroma ostajal na teoretični ravni, bi bilo treba čim prej pragmatično ukrepati. Dober stari slovenski pregovor pravi, da iz majhnega zraste veliko, kar bi najbrž držalo tudi za urbanizem: iz majhne kakovostne urbane površine zraste kakovostno naselje!

Uroš Lobnik, univ. dipl. inž. arh., Katedra za prostorsko načrtovanje, stavbarstvo in varstvo okolja, Univerza v Mariboru, Fakulteta za gradbeništvo, Maribor
E-pošta: uros.lobnik@uni-mb.si

Pojasnilo

Mestna občina Maribor je s sodelovanjem več kot sto strokovnjakov šest let poglobljeno pripravljala novo urbanistično zasnovo mesta. Dokument je izdelalo lokalno pod-

jetje ZUM, d. o. o., nalogo pa je koordiniral občinski Zavod za prostorsko načrtovanje. Novelacija planskega dokumenta dvajset let stare urbanistične zasnove je bila nujno potrebna – mesto s sto tisoč prebivalci in pretežno težko predelovalno industrijo, je z osamosvojitvijo Slovenije in začasno izgubo nekdanjega jugoslovanskega trga postalo mesto z največjim deležem brezposelnosti v novi državi (čez 20 %). Naročilo za načrt je prišlo potem, ko so se z gospodarskim kolapsom vzpostavila številna deficitarna razvojna območja. Odgovora na vprašanje, kako iz krize, prostorskim načrtovalcem ni bilo lahko najti.

Zato so projekt urbanistične zasnove mesta Maribor od leta 1997 spremljale urbanistično arhitekturne delavnice za posamezne dele mesta, tudi s ciljem populariziranja izdelave in vsebin novega mestnega načrta. Hkrati so omogočile takojšnjo preverjanje konceptualnih izhodišč dokumenta, predvsem pa vključevanje širše strokovne in laične javnosti. Pomagale so razpreti aktualne teme sodobnega prostorskega razvoja mesta – revitalizacijo mestnega jedra, sanacijo grajenega roba mesta, prestrukturiranje motečih proizvodnih območij v središču mesta, vzpostavljanje zelenih površin, posodabljanje prometne infrastrukture idr. Delavnice sta financirala Ministrstvo za okolje in prostor Republike Slovenije in Mestna občina. V petih letih so izpeljali sedem delavnic, na katerih je sodelovalo več kot tristo strokovnjakov in študentov različnih strok – planerji, urbanisti, arhitekti, krajinski arhitekti.

Literatura:

Kunibert Wachten: Wandel ohne Wachstum?, Stadt-Bau-Kultur im 21. Jahrhundert, Vieweg, Wiesbaden, 1996

Spiro Kostof, The City Shaped, Thames and Huston Ltd, London, 1991

European Communities, European sustainable cities, Report by Expert Group on the Urban Environment, second edition, Brussels, march 1996

Archis, The new Bijlmermeer, 1997/3

Step 1994 – Stadtentwicklungsplan Fuer Wien, Stadtplanung Wien, Beitrage zur Stadtforschung, Stadtentwicklung, Stadtgestaltung, Band 53

Christopher Aleksander, A Pattern Language, Oxford University Press, New York, 1977

de Architect, The European City and Future of Housing, sept. 1994